

АКТУЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

ІВАНІНА Т.В.

(Класичний приватний ун-т)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКИХ ЕМФАТИЧНИХ ЧАСТОК АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

The article deals with the translation researches of pragmatic aspects, in particular, the emphatic units and the ways of their translation. Special attention is paid to functional peculiarities of the Ukrainian emphasizing particles and their translation into English. The research presents the recommendations of present scholars as for the ways to reproduce particles in the translation.

Key words: pragmatics, emphasis, emotionality, expressiveness, particle.

Прагматичні аспекти перекладу набувають усе більшої ваги в сучасному перекладознавстві, зокрема, особливу увагу привертає проблема відтворення емпатичної лексики, про що свідчить ціла низка контрастивних та перекладознавчих досліджень:

- значну частину лексичних та граматичних особливостей перекладу емпізи дослідили перекладознавці Т.Р. Левицька та А.М. Фітерман, які розглядали емоційні слова та їх переклад [Левицькая, Фитерман 1963, с. 168, 84];
- Є. Гороть, О. Ваврик дослідили емпатичні моделі в сучасній англійській мові та шляхи їх перекладу на українську мову [Гороть, Ваврик 2002];
- проблему передачі емпізи в англо-українських перекладах досліджено в роботах Н.Д. Донець, Н. В Денисенко [Донець, Денисенко 2005];
- В. І. Карабан, Б. М. Колодій досліджували відтворення українських часток англійською мовою [Карабан 2002; Колодій 2005] та ін.

Проте деякі аспекти, зокрема передача у перекладі лексичної емпізи, все ще залишаються дослідженими недостатньо.

Мета дослідження – проаналізувавши теоретичну базу проблем комунікативного перекладу, визначити особливості перекладу українських емпатичних часток англійською мовою, що передбачає реалізацію таких завдань:

- 1) дати визначення поняття “емфаза”;
- 2) визначити труднощі відтворення емпатичності лексичних одиниць;
- 3) розглянути функціональні особливості українських емпатичних часток;
- 4) проаналізувати українські оповідання та їх переклад англійською мовою з точки зору відтворення емпатичних часток.

Об’єкт наукової розвідки – прагматичні аспекти перекладу. *Предметом* дослідження виступає емпатична частка в українській мові та прийоми її відтворення англійською мовою.

Емфаза (від гр. *emphasis* – виразність) – емоційно-експресивне виділення частини висловлювання за допомогою інтонації, повторів, порядку слів та ін. [Зражевская, Беляева 1972], вживання часток, займенників, дієслів, позиції (інверсія) з метою посилення виразності мовлення, акцентування уваги [Селіванова 2006, с. 143]. Для вираження емпатичності застосовуються різні засоби:

- 1) на фонетичному та фонологічному рівнях – інтонація,
- 2) на лексичному рівні – афіксація, частки, прикметники підсилюючого змісту, підсилюючі прислівники, синонімічні ряди *дієслів* (найвищий ступінь прикметника, модель з прийменником *at* і присвійним займенником),
- 3) на граматичному рівні – зміна порядку слів, заперечні конструкції, окличні речення, атрибутивні конструкції з прийменником *of*, емфатичне дієслово *do*, еліптичні конструкції, сполучники або їх відсутність;
- 4) на стилістичному рівні – повтор, конструкція *as... as*.

Труднощі відтворення емфазі пов'язані із різницею будови та словотвору української та англійської мов, з розбіжностями в картині світу української та англійської мов (емоції у кожній конкретній мові знаходять національно-специфічне відображення, а емотивна напруженість оригіналу має бути збережена в перекладі в повному обсязі).

Одним із емфатичних засобів на лексичному рівні є вживання часток. Недостатнє висвітлення проблеми передачі українських / російських часток іноземною мовою і дотепер практично залишається поза увагою як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Недостатня розробленість цього питання у перекладознавстві пояснюється відсутністю єдиного погляду серед дослідників на наявність лексичного значення службових слів та труднощами, пов'язаними з омонімією та полісемією переважної частини службових частин мови, а саме:

- одні науковці вважають, що частки взагалі позбавлені лексичного значення (О. О. Шахматов, Г. І. Чирва);
- інша група дослідників зазначає контекстуальну обумовленість лексичного значення часток (Н. Ю. Шведова, Ю. Г. Скиба, І.О. Алексєєва), І.О. Алексєєва виявила, що специфіка часток полягає в тому, що вони починають “діяти” лише у тексті. Частки вказують на те, що їх ядерний елемент існує не ізольовано, а пов'язаний з іншим компонентом [Алексєєва 2001];
- існує точка зору, що частка має послаблене лексичне значення (Л. М. Чистякова, Б. Є. Зернов).

Деякі спроби аналізу перекладу часток були зроблені В. Н. Комісаровим, Я. І. Рецкером, В. І. Тарховим, В. І. Шаховським, які дослідили переклад російської частки “же”; Л. А. Омеляненко аналізував російські еквіваленти англійських простих речень із частками “only” та “even”, В. І. Карабан виявив можливі прийоми перекладу окремих українських часток англійською мовою [Карабан 2002], Колодій Б. М. розглянула відтворення функціональної семантики українських часток у перекладах англійською та французькою мовами [Колодій 2005] та ін.

На думку дослідниці Б.М. Колодій “проблеми перекладознавчого аналізу часток полягають не тільки у відсутності у них лексичного значення, що не дає можливості застосувати існуючі семантичні методи до їх опису, чи у різному обсязі даного розряду часток у різних мовах, вони виникають уже на етапі відбору корпусу прикладів для аналізу” [Колодій 2005, с.3]. Інша проблема полягає в тому, що переклад твору відбиває суб'єктивне розуміння тексту оригіналу перекладачем, його знання мови перекладу, регіональне походження та особисті уподобання щодо певних способів/приймів перекладу.

Поширеними прийомами перекладу українських часток та їхніх сполучень англійською мовою є:

- 1) передача частками;

2) відтворення за допомогою інших частин мови, до яких належать дієслово, дієприкметник, займенник (іноді з використанням трансформації речення), прикметник (іноді у сполученні з артиклем або присвійним займенником), прислівник, прийменник, сполучник і вигук (іноді з використанням трансформації речення);

3) передача сталими словосполученнями (іноді із застосуванням антонімічного перекладу, трансформації речення, дієслова або з додатковим уведенням частки);

4) використання описового прийому перекладу;

5) переклад за допомогою афіксації [Колодій 2005, с.16].

Частки належать до розряду підсилювально-видільних, що вкрай важливо враховувати при перекладі, тобто в перекладі необхідно зберегти емотивну напруженість оригіналу в повному обсязі.

На прикладі творів Марко Вовчок та їх англійських перекладів Н. Педан-Попіл розглянемо відтворення частки *аж*, яка підсилює смислове значення різних частин речення, а саме:

1. Присудка:

“Він як угледів дівчинку, аж очі йому засвітилися, та й каже: – “Ходи зо мною в двір, дівчино!” [Марко Вовчок]. – “At sight of her his eyes glittered and he said: “Let us go to the manor, girl!” [Marko Vovchok 1983, с.27].

Частка *аж*, яка посилює значення підмета, у перекладі не завжди відтворюється, через що емпатичність оригіналу у перекладі втрачається.

2. Обставини місця (частіше) і часу (рідше), підкреслюючи віддалену, часто кінцеву межу у просторі або в часі:

“... став пан у дорогу ладитись, аж у Москву, і Йвана Золотаренка за собою брав” [Марко Вовчок]. – “The master was going on a trip, all the way to Moscow, and he was taking Ivan Zolotarenko with him” [Marko Vovchok 1983, с.29].

Частка аж у функції обставини місця відтворюється у даному перекладі словосполученням у складі з повнозначними частинами мови, а у функції обставини часу – не відтворюється взагалі.

3. Означення, що виконує художньо-зображальну функцію:

“Прийшла старесенька бабуся, аж біла; розпиталась, подивилась та й похитала головою” [Марко Вовчок]. – “.. She came, asked some questions, poked at Odarka, and shook her head” [Marko Vovchok 1983, с.47]. Частку аж у функції означення перекладач Н.Педан-Попіл не відтворює взагалі.

4. Предикативного центру чи односкладного речення, у якому головний член переважно метафоризований або фразеологізований:

“Чоловік їв, аж очі вилазили, а жінка почитиво їла” [Марко Вовчок]. – “The husband ate so that his eyes were just about ready to pop, but the wife ate more delicately” [Marko Vovchok 1983, с.48]. Частка аж у функції предикативного центру відтворюється посилювальним прислівником so that.

Трапляються і структури з інверсійним розташуванням його частин, що вносить експресію у висловлювання, про це свідчить такий приклад та його вдалий переклад:

“Прийдеш, було, постійш коло панських воріт та й додому вернешся, аж тобі світ немилый” [Марко Вовчок]. – “We would go and stand about at the manor gates and, without seeing her, would return home, feeling embittered against the whole world” [Marko Vovchok 1983, с. 33].

До підсилювальних часток належить слово *ні / ані*. Основне заперечення виражають дієслова-присудки із заперечною часткою *не*. А частки *ні / ані* тільки

підсилюють це заперечення і за значенням збігаються з підсилювальними частками *i(й)*, *навіть*. “*Ні*” й “*ані*” вживаються й при однорідних членах речення (найчастіше додатках) і відтворюються сполучником *or*:

“*I довго ми не бачили свою дитину: не пускали ні батька, ні матері, ані мене*” [Марко Вовчок]. – “*For a long while we did not see our child. They did not allow the father or mother or myself to see her*” [Marko Vovchok 1983, с.44].

Неоднакову природу мають слова *хай* і *нехай*. Насамперед вони утворюють аналітичні форми наказового способу, перебуваючи головним чином у препозиції до дієслів 3-ої особи однини чи множини. У багатьох випадках частки *хай*, *нехай* фразеологізуються і входять до складу стійких сполучень слів: *хай буде так!* — *let it be so!* *хай живе!* — *long live!* *хай робить, що завгодно* — *let him do as he likes (pleases):* *нехай воно так і буде* — *so let it be!*, *so be it* *нехай буде так* — *let it be so!*, *be it so!* *нехай він іде* — *let him go* *нехай a = b* — *let a be equal to b*:

“*Нехай Мати Божя удруге не приводить!*” [Марко Вовчок]. – “*...Mother of God, may it be the last!*” [Marko Vovchok 1983, с.45].

Частки *хай*, *нехай* уживаються також для підсилення звучання певних синтаксем, найчастіше перекладаються дієсловом *may*:

“*Уклонилась батькові; батько благословив її: “Нехай тебе, моя доню, Мати Божя заступить!”*” [Марко Вовчок]. – “*She said goodbye to her father and he blessed her: “May the Mother of God protect you, my daughter!”*” [Marko Vovchok 1983, с.46].

Частки *хай*, *нехай* виступають на початку підрядної частини – відразу ж після сполучника, надаючи значення експресивності описуваним фактам чи явищам:

“*Нехай я ще погуляю!*” [Марко Вовчок]. – “*Leave me to enjoy myself for a while longer as I am!*” [Marko Vovchok 1983, с.28].

Незважаючи на те, що у сучасних перекладознавчих дослідженнях пропонують варіантні відповідники при перекладі українських часток англійською мовою, проте ці відповідники не завжди можна використати для відтворення емоційної напруженості тексту, що призводить до в окремих випадках до неповного перекладу, перекладу з уведенням додаткової інформації, відсутньої в оригіналі або взагалі опущення частки у перекладі, через що переклад втрачає емоційність оригіналу.

Перспективним напрямком дослідження функціональної еквівалентності при перекладі українських емоційних часток англійською мовою є визначення факторів, які впливають на вибір певного відповідника при перекладі.

Література

Алексеева І.О. Семантика та прагматика англійських часток. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спеціальність 10.02.04 – германські мови // Київський національний університет імені Тараса Шевченка.: Київ, 2001. – 195 с. Гороть Є., Ваврик О. Емоційні моделі в сучасній англійській мові та шляхи їх перекладу на українську мову // Філологічні студії. – Луцьк, 2002. – №2. – С.53-58. Денисенко Н. В. Проблема передачі англійської лексичної емоції українською мовою // <http://studentam.net.ua/content/view/full/8587/97/>. Донець Н.Д. Проблема передачі емоції в англо-українських перекладах // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – 2005. – № 39. – С. 53-56. Зражевская Т.А., Беляева Л.М. Трудности перевода с английского языка на русский (на материале газетных статей). – М.: Издательство «Международные Отношения». – 1972. – 140 с. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні

проблеми. – Вінниця: Нова Книга, 2002. – 564 с. *Колодій Б. М.* Відтворення функціональної семантики українських часток у перекладах англійською та французькою мовами // Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спеціальність 10.01.16 – перекладознавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с. *Левицкая Т. Р., Фитерман А. М.* Теория и практика перевода с английского языка на русский. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1963. – 125 с. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с. *Марко Вовчок.* Козачка // www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=7065. *Марко Вовчок.* Одарка // www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=6973. *Marko Vovochok.* Kozak Girl//Ukrainian Folk Stories. Trans. N. Pedan-Popil, Ed. H. B. Timothy. – Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1983. – Pp. 25-39. *Marko Vovchok.* Odarka //Ukrainian Folk Stories. Trans. N.Pedan-Popil, Ed. H.B. Thimothy. –Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1983. – Pp. 44-49.

КУЩЕ О.

(Запорізький нац. тех. ун-т)

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ПОЛІТИЧНО КОРРЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

The article is devoted to the investigation of semantic and pragmatic features of politically correct lexical units' translation. The essence of pragmatic adaptation of the sentences with politically correct units is revealed. Lexical and grammatical transformations applied in this process are also clarified.

Key words: *semantic and pragmatic features of translation, politically correct lexical units, pragmatic adaptation of the sentences, lexical and grammatical transformations.*

Політична коректність є складним лінгвокультурним явищем, що полягає у знайденні нових способів мовного вираження замість тих, які зачіпають почуття та гідність індивіда, обмежують його права нетактовним ставленням до расової та етнічної приналежності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішності тощо [Тер-Минасова 2000, с. 6]. Політична коректність отримала широкого розповсюдження в англомовних країнах, значно вплинула на розвиток сучасної англійської мови. Виявляючись в існуванні істотної кількості лексичних номінативних одиниць, політична коректність становить велику цікавість для сучасного перекладознавства.

Мета статті полягає у з'ясуванні семантико-прагматичних особливостей перекладу політично коректного лексикону англійської мови засобами української, визначенні лексико-семантичних трансформацій, що застосовуються для адекватного перекладу речень, які містять політично коректні одиниці.

Досягнення поставленої мети припускає вирішення наступних **завдань**:

- визначити семантико-прагматичні особливості перекладу політично коректної лексики;
- визначити основні лексико-семантичні групи політично коректного лексикону англійської мови;
- розкрити особливості прагматичної адаптації речень із політично